

PRAVOPIŠNA¹ NAČEELA
ZA
HRVATSKI JEZIK
(PRIEDLOG)

Nikica Uglešić², Veli Rât³, Dugi Otok

Sažetak. U raadu je daan naacrt za novi pravopis celovitoga (trojednoga) Hrvatskog Jezika. Uporište mu je na trima načelima, od kojih prvo daje pramaat riečotvorbi nad izgovorom, dok preostala dva podržavaju izgovaranje ne remeteći tvorbu. Ovdje su nova pravopisna načela primijenjena na Standardni Hrvatski Jezik.

1. UVOD

Pojednostavljeno govoreći⁴, jezik (govor) pretočen u sliku/e nazivamo *piismom*, a *pravopis* jest (konačan) skup pripadnih pravila⁵ i naputaka po kojima takvo piismo nastaje. Pravopis je to bolji što polučeno piismo vjernije odražava govor. Moora se, daakle, naastojati da se, prvo, piismom što vjernije “oslika” govor, i drugo, da pritom pravopis bude što jednostavniji. Ono prvo je, dakako, važnije od ovoga drugog (koje se i opire prvomu!), ali se savršenu “sliku”, tj. podpunu točnost, ne može postići. Uzpio je onaj koji too dvoje dobro uskladi.

Neosporna je činjenica da je sadašnji pravopis za Standardni Hrvatski Jezik⁶ (pa onda i za Čakaavščinu, Kajkaavščinu i Štokaavštinu, kao i sva hrvatska naariečja) loš. NJime⁷ se prečesto zanemaruju, pa i krše, koliko riečotvorba toliko i izgovor (ovaj čak više, što je “paradoksalno” jer, kaazu, “naš pravopis je primarno fonetski”!). Naime, prvo, iz zaapisa mnogih rieči (posebice, onih tvorbenih) ni je moguće razaznati (ni izvornomu govorniku) njihovo točno značenje, jer više različitih rieči ima jednak zaapis - istu sliku⁸. I drugo, zaapis ne jamči (ni približno) “rekonstrukciju”, tj. pravilno čitanje (izgovaranje) zapiisanoga govora. O uzrocima (razlozima) ovdje ne razglaabamo - dobro su poznati i izvan su znanstvenoga jezičnog područja.

Sastaavljajući *Čakavsku Harvašku Sloovnicu* (i pripadni *Sloovnik*), uzpio sam, po svojoj prosudbi (a i po mišljenju nekolicine izvornih govornika⁹), osmisлити pravopis koji vrlo dobro čuva riečotvorbu i, uz too, jasno upućuje na pravilno izgovaranje pri čitanju.

¹Raad je napiisan po pravopisu koji se predlaže; zato je naglasak kao u sličnim složenicama: *blagoslov(ljen(o))*, *crnoglav(a/ac)* *glavobolja*, *milosrde(-dan)*, *pravosude(-dna)*, *Velebit(ski)* ... Samo u *imperativu* se naglasak pomiče: *Blagoslovi ga!* (Aorist: *Oon ga blagoslovi.*)

²Č (č) je novi znaak-slovo umjesto Ć (ć); raazlog - u nastavku.

³Zatvoreno “a” (v. 2. Glaas - Znaak).

⁴prlg.; *govoreći* (-a, -e) - pridj.

⁵G. velike (≥ 5) i neodređene množine; slično je *gandeo*, *gandela* ... (jednina i maala množina, ≤ 4) prema *gandeli* (čuje se i *andeli* i *gandeli*), *andecla* ... (velika i neodređena množina).

⁶v. točku 5.2.

⁷Slovo (prvo) je *NJ*.

⁸Teorijski, jasno je da postoji injektivno pridruživanje (funkcija) iz skupa svih hrvatskih rieči u skup svih slika (veća kardinalnost!), ali takvo bi savršenstvo bilo “preskuupo” i, u široj primjeni, neučinkovito. Pa ipak, ovaj priedlog omogućuje pridruživanje koje je blizu injektivnosti.

⁹G. velike množine

U ovomu raadu hoću pokazati da se taaј pravopis može, gotovo celovito, primieniti i na Standardni Hrvatski Jezik. (Isto vriedi i za Kajkavski i Štokavski Hrvatski Jezik, kao i pripadna naariečja!) Pritom će se vidjeti kako se izpraavljaju prije spomeenute pogriješke i uklanjaju neke manjkavosti u dobropoznatu B-F-M-ovu *Hrvatskom Pravopisu*, tzv. Londoncu. (Svi ostali od 1950-tih da danas su, nažalost, gori od njega / od'njega¹⁰!)

Osnovni zadatak pri ovomu poslu jest: *pravilno zapisati rječ.* Jer, *rječ* nosi značenje/smiisao, pa ako se u tomu uzpje, sve ostalo postaje mnogo lakšom zadaćom. Ipak, pođimo reedom od početka, tj. od glasova i pridruženih im znakova - slova.

2. GLAAS I ZNAAK

U "standardnomu" skupu $\{A, B, \dots, Z\}$ od triideset znakooova - velikih *slova* (pa onda i na skupu $\{a, b, \dots, z\}$ od pripadnih maalih slova), kojima se zapisuju hrvatski glasovi, "interveniiramo" kako slijedi:

1. Podskup $\{A, E, I, O, U\}$ ($\{a, e, i, o, u\}$) od peet samoglasnika proširujemo trimu tzv. *zatvorenim* ili *myuklim* samoglasnicima i označujemo ih slovima $\hat{A}, \hat{E}, \hat{O}$ ($\hat{a}, \hat{e}, \hat{o}$). Prvi i treći pripadaju hrvatskoj *čakaavščini* i "dubrovačkoj" *štokaavštini*, a prvi i drugi - hrvatskoj *kajkaavščini*.

Tek je spomoću¹¹ njih moguće čaakavski i kajkavski leksik dielimice ugrađivati u onaj standardni. Too je i te kako potrebno, ponekad i nužno¹² (primjerice, u toponimiji) i, naoročito, za kovanje novih hrvatskih rječi u stručnomu i iinom naazivlju.

2. Iz podskupa $\{B, C, \dots, Z\}$ ($\{b, c, \dots, z\}$) od dvaadesetipeet suglasnika izmičemo *DŽ* (*dž*) jer ne odgovara ni jednomu od hrvatskih glasova. On se čuje samo u tuđicama (za koje imamo hrvatske rječi) ili u stranim vlastitim imenima koja ili imaju hrvatsku inačicu ili se, zajedno s prezimenima (pa i naadimcima), pišu u izvornu obliku. K tomu, njegova posve dobra "zaamiena" jest suglasnik *D* (*d*): (*Georg(es)/Đoorde = Juraj, Jure, John/Đoon = Ivan, Ivo, Jafer/Đafer, Jamal/Đamal ...*)

3. Sbog zaamietne zvukovne sličnosti, glasove što ih zapisujemo slovima $\check{C}$ ($\check{c}$) i $\acute{C}$ ($\acute{c}$), treba znakovno što vidnije razlučiti. Mnogi ih, sbog međusobne dvojake (fonetske i prinudne grafičke) sličnost, nikad ne nauče raazlikovati. U tuu svrhu, ovdje smo zadržali slovo $\check{C}$ ($\check{c}$), dok je $\acute{C}$ ($\acute{c}$), tj. "precrtano *C* (*c*)", novo slovo (znaak) za prijašnje $\acute{C}$ ($\acute{c}$).

3. RIEČ I SMIISAO

Rječ je konačan i uređen višeskup (dopuušta se ponaavljanje) od elemenata - glasova, koji nosi značenje, tj. ima smisao. Ona jest *ozvuučena miisao* - *prvotna glasba*. Kako ju pretočiti u vjernu sliku (zaapis)? U skladu s uvodnim razmišljanjem, držim da bi za (dostatno valjan) pravopis Standardnoga Hrvatskog Jezika, trebalo slijediti ova trii načela:

1. Načelo o prvotnosti: **Tvorba je važnija od izgovora;**
2. Načelo o samoglasnicima: **Raazlikovati duge od kratkih samo-**

¹⁰v. točku 5.3.

¹¹prlg. (poput *sbrda-zdola* i sl.)

¹²v. točku 5.1.

glasnika;

3. Načelo o naglasku: **Označiti najnaglašeniji (tzv. težinski) samoglasnik u riječi.**

Prvo načelo povlači da se pisanjem *moora čuvati riečotvorba*, a drugo i treće načelo nalažu da se pisanjem *naastoji očuvati*, koliko se najviše može, i *izgovor*, a da se pritom *ne naruši tvorbu*.

Posledično, prvo načelo se sprovodi stroгим pridržavanjem gramatičkih pravila.

Za drugo načelo:

- kratki samoglasnik ili “r” (kao samoglasnik) - jedno pripadno slovo;
- dugi samoglasnik - dva pripadna slova;
- zatvoreni samoglasnik (po svojoj dužini je između kratkoga i dugoga) - jedno pripadno slovo.

Treće načelo se provodi podcrtavanjem odgovarajućega samoglasnika ili “r”. (U riječi sa samo jednim samoglasnikom i bez “r” nema “težinske” oznake!)

Jasno je da se time dielimice narušava tzv. četveronaglasni suustav (naslieden od Štokavskoga Hrvatskog Jezika koji je osnova za Standard), ali je too neuzporedivo manja pravopisna nedosljednost od svake iz mnoštva sada postojećih. Naime, samo bi se uzlaznost i silaznost pisanjem izjednačile. (Štomanje, dugouzlaznost i dugosilaznost bi se mogle razlučivati podcrtavanjem drugozapisanoga, odnosno, prvozapisanoga samoglasnika, pa bi se očuvao tronaglasni suustav.)

Postavljena načela čemo, reedom, podkriepiti sljedećim jednostavnim primjerima.

Primjer 1. biološki (ne “biološki”; $g \mapsto \dot{z}$), *dug* - *duži* (svoojstvo **jednoga** objekta u uporedbi s drugim; ne “dulji”; samo: *dalek* - *dalji*, kao relativna prostorna mjera za razmak **dvaju** objekata);

- *glasba* (ne “glazba”, jer dolazi od *glaas*);
- *izčupati* (ne “iščupati”), *izplesti* (ne “isplesti”), *izpod* (ne “ispod”), *mrzak* - *mrzki* (ne “mrski”);
- *jednačba* (ne “jedadžba”, jer dolazi od *jednačiti*);
- *(u)obće* (ne “(u)opće”), *obćina* (ne “općina”, jer je u svezi s *biti*, odnosno, *obitavati* zajedno), *obskrba* (ne “opskrba”), *otačbina* (ne “otadžbina”, $c \mapsto \dot{c}$);
- *podhodnik* (ne “pothodnik”), *podprostor* (ne “potprostor”);
- *prositba* (ne “prosidba”, ali *prosudba*);
- *razprava* (ne “rasprava”), *razsadi* - *razsadnik* (ne “rasaditi - rasadnik”, jer dolaze od *raz* i *saditi*);
- *stanbeni* (ne “stambeni”, jer dolazi od *staan*), *šeststo* (ne “šesto”);
- *uspjevati* (*se*) - *uspjevati* (ne “uspjevati - uspijevati”, jer je priedlog *uz*), *(uz)poredba*¹³ (v. i *obskrba* - *prie*!);

...

Primjer 2. dug (prid.) - *duug* (imen.), *grad* (padalina) - *graad*, *pas* (životinja) - *paas* (*struuk*), (*jaa*) *sam* - *saam* (*jaa*, *oon*), *tek* (vez.) - *teek* (imen.);

- *mglo* (prlg.) - *mgalo* (prid.), *mora* (imen.) - (*oon*) *moora* (glag.), *pola* (prlg.) - *poola* (imen., G. od *pool*), *pravo* (prlg.) - *pravo* (imen. i prid.), *radi* (prlg.) - *radi* (glag.);

¹³Četvero- ili višeslogovni glagol što se svršuje na “-diti” ili “-biti” (krnji infinitiv koji dopušta imeničku tvorbu s dočetnim “-ba”), polučuje imenicu kod koje se “-ditba” (“-bitba”) kraati na “-dba” (“-ba”). Tako, formalno, dobivamo *reditba*, ali i *poredba* i *uzporedba*, te *skrbtba*, ali i *obskrba*.

- *budući (da)* (vez.) - *budući* (prid.), *kupiti (se)* - *kuupiti*, *odnosno* (prlg.) - *oodnosno* (prid.), *pisati* (ne “pisati” - za razliku od *čitati*);
- *poplaviti* (= *pomodriti*) - *poplaviti* (od *poplava*), *stool* - *stoolnjaci* - *stolovati*, *valjati* - *vaaljati*;
- *čas*, *čast*, *krah*, *straah*, *tanka planka*, *kratka stanka*, *tanje stanje*, *a(a)ndela* (jed. G.) - *a(a)ndeela* (množ. G.); *godina/-e* (jed. N./G.) - *godine/-a* (množ. N./G.);

...

*Primjer 3. bliceđ, lijeep, rieeč, sieed*¹⁴;

- *armatūra*, *armaada*, *bezbradica*, *bezskrupuloznost*, *domovina*, *hrvatski*, *kolotečina*, *maternstvo*, *milostivost*, *naučiti*, *naočiti*, *pjesmuuljak*, *riešiti*, *riešeenje* (*rješeeenje*)¹⁵, *Velebit*, *zamagljen*, *zubobolja*;
- *poljo'obskriba*¹⁶, *po'orati*, *su'usnuti*, *vele'erudit*, *za'arlauknuti*, *zo'ologija*;
- *naarodno'oslobodilački*, *novo'oobjen*, *sveeto'otaački*;

...

4. REČENICA I PORUKA

Pojednostavljeno, rečenica je konačan i uređen skup od riječi. Poruka je smisljena rečenica. Kad se jednom prihvate prijedložena načela, kao i njihova sprovođba, na dalje je dobro, gotovo u svemu preostalom, slijediti pravopisna pravila i naaputke iz spomenutoga *Londoonca*. Pritom, ipak, pokoji naaputak treba odbaciti; primjerice (o čitanju), da se *igrati ču*, *raditi ču* ... treba čitati “*igraču*, *radiču* ...” - što je očiti nonsens. Na kraju, znatan broj manje važnih pojedinosti ostaje za razmatranje i, možebitni, dogovor. O nekima od njih, nekoliko misli u nastavku.

5. POJEDINOSTI¹⁷ PODLOŽNE DOGOVORU

Ovdje ćemo se osvrnuti na nekoliko pravopisnih pojedinosti o kojima bi se hrvatski jezikoslovci trebali dogovoriti te preporučiti najprikladnija rješenja.

5.1. Pojednostavnjenje bez višeznačnosti. U znatnoj većini hrvatskih štokavskih riječi, dakle i u standardnom jeziku, težinski naglasak je na prvomu slogu. Posebice i beziznimno to vrijedi za sve (izvorno hrvatske) dvoslogovne riječi. Ova činjenica nam omogućuje pojednostavniti njihov zapis, a da se pritom ne pojaavi višeznačje. Naime, korisno je (i bez ikakve nedoumice ili zaabune, postaviti dogovorno pravilo: **Ako je u riječi težinski naglasak na prvomu slogu, ne treba ga izdicati.** Odnosno, ako u zapisu nema podcrtanoga samoglasnika, onda je težinski naglasak na prvomu slogu tee riječi.

Primjerice, *podložan* → *podložan*, *dogovor* → *dogovor*, *pravilo* → *pravilo*, *naglasak* → *naglasak*, *činjenica* → *činjenica*, *primjerice* → *primjerice* ..., *ako* → *ako*, *ili* → *ili*, *čelo* → *čelo*, *ljet* → *ljet*, *peeta* → *peeta*, *zlaatnik* → *zlaatnik* ...

Kad se, pak, raadi o usvojenoj dvoslogovnoj tuđici (najčešće iz Francuzkoga), oznaka (podvlaka) se stavlja čim je naglašen zadnji slog: *artist*, *bife*, *cafee*, *milje*, *pire*, *tupee* , , (ali **ne** *kocert*, *profit*, ... , nego *koncert* - *koncert*, *profit* - *profit*, ...).

¹⁴Sve četiri su *jednoslogovne* riječi. Pisuju “bliceđ, lijeep, rieeč, sieed”, one postaju dvoslogovnicima.

¹⁵v. točku 5.4.

¹⁶Kad se samoglasnici neposredno ponove (najčešće “o”), umetne se spojnik (“apostrof”) da ih zapis razlikuje od duga samoglasnika; v. i točku 5.3.

¹⁷dvostruko “oo” (dugo “o”) - množinski nominativ!

Primjenjujući navedeno pojednostavnjenje, ovo dogovorno pravilo dobiva sljedeći zapis (uz očigledno pojednostavnjenje!):

Ako je u riječi težinski naglasak na prvomu slogu, ne treba ga izdicati. Odnosno, ako u zapisu nema podcrtanoga samoglasnika, onda je težinski naglasak na prvomu slogu te riječi.

5.2. Jedva čuJNI suglasnici. Poostoje riječi, najčešće su too složene, u kojima se pri izgovaranju neki suglasnik (*d, t, z ...*) jedva čuje, a mnogi govornici ga ni ne izgovaraju. Budući da prvo načelo nalaže da ga se zapiše, predlažem da se takvomu suglasniku pridoda točka izpod njega.

Primjer 4. krst - krstni, nuždan - nuždno, otac - otca - otče - otci, razsaditelj, razsrditi, srdce - srdca - srdaca, svećac - svećca - svećče - svećci, svieest - sviešno, zadatak - zadataci ...

5.3. Naazivi. Držim da bi se sve rieči, ili barem sve imenice, zaamienice (zaamjenice¹⁸) i priidjevi (pa i glagoli) u službeni naazivu ili naaslovu, a ne samo prva rieč, trebale pisati velikim početnim slovom. Too je u skladu s naazivima koji su osobna vlastita imena (i prezimena, i naadimci, pa i atributi):

Aante Antunović, Maato Šimaatović - Braada, Marija Marjanović Horvatić, Velika Bogorodica Presveeta Djevoja Marija, Duh Sveti Utješitelj ...

Naime, kad bi službeni naaziv u širem zapisu bio iztaknut, moglo bi se zadržati staaaro pravilo, ali kad je on dio koje poduže rečenice, a nji'je iztaknut, ponekad nji'je jasno koje sve riječi pripadaju naazivu, a koje nji'su njegov dio. Poslедиčno, zalažem se za pisanje kao u naaorednim primjeru.

Primjer 5. Družba Hrvatskoga Zmaja - Podružnica Zadarska, Dugi Otok, Hrvatski Državni Saabor, Matan I(i) Njegova Braća, Mliečna Staza / Mliečni Puut (Kumova Slama), Udruga Z(z)a Zaaštitu Divljih Koona, Veli Rāt, Veliki Medvjed, Zvieezda Sjevernjača ...

5.4. Priedlozi i negaacije. Neki priedlozi izpred nekih imenica ili zaamienica često se izgovaraju i bez međustanke - kao jedna rieč. Mišljenja sam da bi zapisivaču trebalo dopustiti izbor (odvisno o kontekstu) kako slijedi: *na peec' - na'peec', na njooj - na'njoj, po mooru - po'mooru, pred njega - pred'njega (preda'nj), o tomu - o'tomu, od njih - od'njih, u tuu - u'tu, u zraak - u'zraak, uz too - uz'too, za mene - za'mene (zaa'me), u za sve - u'za'sve ...*

Slično tomu, smjele bi se dvojako pisati i neke negacije (odricanja): *nee ču - nee'ču, ne znaam - ne'znam, ne vidim - ne'vidim ...*

Pri bilo kojem spajanju takve vrste, nužno je **umetnuti spojnik**¹⁹.

5.5. Jat. Treba se dogovoriti i o tomu hoće li se "kratki jat" dobiven promienom (od) onoga "dugog" (i naglašenog, *iee*) pisati kao *ie* ili kao *je*. Primjerice, *cio/cieeli: cielovit - cjelovit, dio/dieeliti: dielimice - djelimice, miešati: miešavina - mješavina, pogriešiti: pogrieška - pogriješka, primieniti: primiena - primjena, riešiti: riešenje . rješčenje, uvriediti: uvrieda - uvrijeda, zamiēniti: zamiēna - zamjena, zamiētiti: zamiēba - zamjetba ...*

Skloniji sam prvoj (tvorbenoj) inačici (posebice, zbog mogućnosti *-niee/-liee* ↔ *-nje/-lje*).

¹⁸v. točku 5.4.

¹⁹goornji zaarez - apostrof; (doonji) zaarez - raazdvojniki; naaziv *zaarez* ima smisla kad se piše (reže) u/na kamenu, drvu ili sl.

6. PROVJERA I KUŠNJA

Kad se nešto od obće važnosti želi promijeniti, nužno je provjeriti ili, barem, objektivno procijeniti, hoće li promjena polučiti boljiitak. U ovom slučaju valja procijeniti hoće li prielaz s jednostavna, ali i u mnogočemu očito pogriješna pravopisa, na nešto složeniji, ali zato i vrlo precizan pravopis, donieti znatan ili, barem, promieni raazmjeran boljiitak za Hrvatski Jezik. Jaa ne sumnjam u potvrđan odgovor. Oni koji o tomu dvoje, dvojbu mogu razriešiti ovako: Isti govor, što stane na pola do jednu stranice, neka napišu na oba načina i daadu ga na **pažljivo glasno** čitanje nekolicini slučajno odabranih “izpitaniika” (kojima su, ako je trebalo, prije čitanja bili pojasnili načelo drugo i treće te točku 5.1) Slušajući po dva njihova čitanja, dobit će odgovor. Još objektivniju potvrdnu provjeru (izpit), daalo bi uspoređivanje (testiranje) ovih pravopisa²⁰ na strancima koji uče (počinju učiti) Hrvatski Jezik.

Napokon, istinski znanstvenici, pa i umjetnici, s vremenom uvijidaju svoje zaablude i priznaju pogriške, i izpravljaju ih.

U svemu ovom valja se voditi načelom: *U ljubavi i slobodna uma, vada i svuda tražiti Istinu.*

²⁰2-4 pravopisa (dvojina i maala množina, G.); ≥ 5 pravopisa (velika množina).

DODAATAK Primjena u “poeziji” i prozi (iz iinih svezčiića). Prvi i drugi primjer po “strogomu” pravopisu, a treći, i četvrti po onomu pojednāvnjenomu.

Za kravu nam kozu daaju

ili
Tko mekeće gdje se muuće?

Prevlaadao pojav čudan
(jer Hrvatski nii’je buudan!):
Sveumilno meketanje
(lokativno i daativno)
gdje se trieba čut’ muukanje.

Nameću nam da kraatimo:
kojemu - na “kome”,
mojemu - na “moome”,
tvojemu - na “tvoome”,
svojemu - na “svoome” ...

I sve tako dalje
me-me memekanje.
“u” ide u smeće,
a “e” se domeće!

Ako drži too pravilo,
onda bi se pokraatilo:
kojega - na “koge”,
mojega - na “mooge”,
tvojege - na “tvooge”,
svojege - na “svoooge” ...

I sve tomu što je slično
kraati, dakle, identično!
Ali tako nii’je, znaamo,
“a” ostaje postojano.

Zašto baš "u" smuutnju nosi?

Kojoj sili "u" prkosi?

Tako je i s priidjevima,
pa i s reednim brojevima.
(Samo “treći” da j’ iznimka.
Sraam ga biilo - odmetnika!)

A jaa mišljah da “(u)ju(u) - je”
slučajno se omaće.

I tako se pokaazalo:

Nekomu je siilno stalo
“u” da bi nam “e” postalo.

Da mek’ćemo mii bez muuda
kano stoka sitna zuuba.

Je li teežko sad razplesti
čiji su tuu špoorki prsti?

I kad je too sve počelo?!
 Hrvatsko tko steeže grlo?!
 P.S. *Jasan k'o na snieegu bieelu,*
u jeziku traag je zviđerju.

Novomu znanstveniku

Tii, koji sve poozorno promatraš,
 zar ne'vidiš
 da ovo današnje
 nii'je ono jučerašnje
 i da svooj pokus
 ponoviti ne'možeš?

Tii, koji sve poomno mjeriš
 i bilježiš,
 dobro već znaaš
 da isto
 nii'si ni dvaput
 jednakim izmjerio.

Tii, koji točno računaš,
 zar si zaboravio
 da je sav tvooj račuun
 na nedokazivim počelima,
 dakle, vjeri, zasnovan?

Tii, dakako, znaaš da ima nešto što
 ni zamieetiti, ni provjeriti,
 ni izmjeriti, ni izračunati,
 pa čak ni saanjati
 nee'ćeš nit' možeš?

Pa ipak se tii,
 u ludoj uznositosti,
 usuđuješ tvrditi
 da znanost
 vjeru više ne'treba!

Saberi se i shvati(!):
 Početak svake spoznaje
 vjera jest;
 i sva istina
 iz vjere izvire.

²¹Vjera i znanost (*Nebesna slavu Božju kazuju.*)

Žaloste me mnogobrojne novodobne izjave i razpre o nekompatibilnosti, tj. međusobnoj “nesnošljivosti” ili nepovezanosti, vjere i znanosti. I ne samo sadržajem nego, više, preplitkim razmišljanjem i manjkavom logikom po kojima se izvode zaaključci, što pokazuje neukost ili nedozrijetlost, pa i nesposobnost, da se shvati širina i dubina ovoga pitanja.

Htio bih da moje razmišljanje (u naastavku) bar malo razsvietli upravo nerazkidivu svezu vjere i znanosti. Jer, ako vjernik zanemaruje znanost, na puutu je prema mraačnu praznovjerju ili naasilnoj “fundamentalističkoj”²² izključivosti i zadrčnosti, a ako znanstvenik zanemari vjeru, srlja u moralno razsulo ili u opasni²³ “fah-idiotizam”.

Tko čista srđca i uuma uporno i doosljedno traazi celovitu istinu, spoznaje da ju moora otkrivati razumom u ljuubavi spomoću vjere i znanosti. Vjera i znanost, zajedno, utiru jedincati moguć puut do celovite istine. Za njih doista stoji slikoviti izkaz da *su dvie straane iste kovnice*. Štoviše, one su međuse tako i toliko izprepletene da jedna bez druge gube smisao, zapravo, ne’ mogu zasebno postojati. Činjenica da one jedna drugu često prešućuju ne utječe na navedenu temeljnu istinu. Too kako su i koliko vjera i znanost izprepletene i međuse prožete može izgledati kao unutarnje protuslovlje, pa taaj priividni paradoks nuka mnoge na brzoplet zaaključak o nužnosti njihova razdvajanja²⁴.

Ali spreaga postaje jasnijom čim se razluče “objekti i načini” njihovih razmatranja.

Vjera hoće proniknuti onostrano - idealno i abstraktno, ali too čini tako da svoje “objekte” postvari i konkretizira (opredmeti, počovječi), koliko je moguće, no tiime stuupa na znanstveno područje. Drugim riečima, vjersko razmatranje o abstraktnomu idealnom “objektu” u mnogomu ovisi o odabranomu konkretnom tvaarnom modelu.

Znanost, pak, hoće dokučiti ovostrano - tvaarno i konkretno, ali too čini tako da svoje objekte idealizira i abstrahira (poobčuje), no tiime stuupa na vjersko područje. Drugim riečima, znanstveno razmatranje o konkretnomu tvaarnom objektu u mnogomu ovisi o odabranomu idealnom abstraktnom modelu.

Zaaključno, sve (*egzaktne*) znanoosti počivaju na promatranju (varljivo!), pokusu (neponovljivo!), mjerenju (nikad točno!) i matematici (teorijski točna, praktično primijenjena - približna!), a sva matematika stoji na stupovima od vjere (aksiomi - počelai). I svaki novi vjerski (znanstveni) izkorak oslanja se i na predhodnu znanstvenu (vjersku) spoznaju. Dakle, pravilan hood “lieeva-desna, lieeva-desna ...” ovdje se svodi na “vjera-znanost, vjera-znanost ...”, dok jednog čovjek hoditi ne’ može²⁵.

²¹Primieenit ćemo pravopisno pojednostavnjenje po kojemu ne iztichimo naglasak čim je na prvomu slogu.

²²Vjera se naviešta mačem i, vrlo često, fizički se uklanjaju oni koji nii’ su skloni prihvatiti ju.

²³Ne raazlikuju se glagoli *moći* i *smjeti* te neriedko brka *pravo* s *obvezom* (*dužnosti*). Poslidiice toga su koobne.

²⁴Taa smišljena obmana počinje s tzv. Prosvjetiteljstvom; raazlozi su duboki, a ciljevi opaki i dalekosežni, no o’ tomu ovdje ne’ ćemo razglaabati.

²⁵U Kršćanstvu - hoodu za Siinom do Očca u snaazi od Duha Svecetoga - taaj su puut zacrtali prvaaci: Petar (nepokolebljiva vjera) i Pavao (duboko teološko znanje). I dok Putujuća Crkva tako hodi, ne’ može zastraaniti!

I uvijek budimo svjestni toga da vjeru karakteriziraju žudnja i potraga za istinom i da ona vodi k mudrosti i poniznosti. Znanost je, pak, usmjerena i zaokupljena potragom za činjenicama, a one, kad god se zanemari istina, hrane našu umišljenost i oholost. Najveća zaabluda (moguća, i namjerna obmana!) od Velikoga Zamračenja (tzv. *Prosvjetiteljstva*) do danas jest mišljenje, i uporno uvjeravanje, da je otkrivanje i prikupljanje znanstvenih činjenica isto što i potraga za istinom. Dakle, da je (po njima) vjera suvišna, pače i štetna za znanost. No, svaka činjenica (*factum*) je tek blijedi i promjenjivi, pa i varljivi, odbljesak nepromjenjive istine (*veritas*).

P.S. U razmišljanju o vjeri i znanosti valjalo bi, povremeno, promišljati i o umjetnosti, kao i njihovoj povezanosti, što smo u ovom kratkom razmatranju izostavili. Ipak, najsažetije, znanost je otkrivanje dok je (prava) umjetnost i stvaranje. Dakle, vjera je prvotna, a umjetnost drugotna. Za njima (jer pokušava shvatiti i razumjeti i umjetnost, a donekle i vjeru) dolazi znanost. Slično onomu da iako stvaranje nastoji i pokušava spoznati i "izkazati" (prvenstveno umjetnošću!) svoega Stvoritelja po (od Njega darovanoj mu) vjeri.

I ne zaboravimo, već ponovimo i stalno sebi opetujmo: Žudnja za istinom vodi k mudrosti i poniznosti, a znanost, čim nju je podređena potrazi za istinom (nego tek za činjenicama), hrani našu umišljenost i oholost!

²⁶Propuh (subkulturni) od iztočnih straana

Poviestni se usud sbio:
 Braču našu, od iztoka,
 peet stoljeeča neprebolnih
 Otoman bje' porobio.
 Sve im muuze utihnule,
 jezik se opoganio,
 nigdje knjige, nigdje pjesme,
 duh naarodni zanieemio.
 Kad od robstva vrieeme miinu
 i osvete straašne ruuka,
 hoteeč' svieetu kaazat' tko su,
 naadoše se na'stoo muuka:
 Što napiisat' u "passportu"?
Od koriica do koriica -
- sadržaja neema;
peetsto praaznih je straniica
(tek propuh i hladilica),
popunit' njiih trieba.
Laži, laži i ponavlja!
Kraadi, kraadi i ne'vračaj!
Što nam mogu tii paapinci
dok nas štiiite svietski tminci?!
 Nalegoše na Dubravu,
 od slobode diiku draagu;
 peerje njeez'no čerupaju
 (maahalicu sustavljaju),
 njiim' se svieetu predstavljaju.
 Sraamiti se oni nee'čē,
 a kakmo li se prepasti.
 I sveetoga Vlaaha on' čē
 pokušati nam ukrasti!

²⁶Na sv. Blaža (Vlaaha) L.G. 2022